

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ В ОПТОВОМУ
РИНКУ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ УКРАЇНИ**

Ковальчук І. В., к.е.н., доцент НУХТ

Назаренко К. М., спеціаліст ВТБ

**Forming of the pricing system on wholesale electroenergy market of
Ukraine**

Kovalchuk I.V., ph.d. NUFT

Nazarenko K.M., VTB specialist

В статті подана схема функціонування оптового ринку електроенергії в Україні, досліджується механізм ціноутворення в ОРЕ, зокрема як для груп виробників, так і споживачів електроенергії. Проаналізована динаміка цін і рентабельність за різними групами виробників, а також системні витрати, дотаційні сертифікати, цільові надбавки. Запропоновані напрямки щодо удосконалення механізму ціноутворення в ОРЕ.

Ключові слова: ціноутворення, механізм, енергоринок, тариф, цільова надбавка, дотаційні сертифікати.

There is a scheme of how wholesale electroenergy market works in Ukraine is given in the article, the pricing system on WEM is investigated, for both manufacturers and consumers of electroenergy. Analyzed prices dynamics and profitability of different manufacturer groups, and system expenditures, grant certification, target extra charges too. Directions about improvement of the pricing system on WEM are suggested.

Key words: pricing, system, electroenergy market, tariff, target extra charge, grant certification.

Вступ. Сучасне становлення вітчизняної економіки зумовило кардинальні зміни в підході до формування цін на підприємствах та організації цінової діяльності в довгостроковій та короткостроковій перспективах. Актуальність

проблеми зумовлена провідним місцем процесу ціноутворення в механізмі формування ринкових відносин між суб'єктами вітчизняної економіки та його впливом на регулювання пропорцій у суспільному виробництві.

Економічна теорія виділяє дві основні системи ціноутворення: ринкове і централізоване державне. В умовах конкурентного ринку ціноутворення здійснюється на основі взаємодії попиту і пропозиції. Централізоване ж встановлення цін відповідними органами державної влади зумовлене в деяких випадках необхідністю регулювання природних монополій, до яких можна віднести і оптовий ринок електроенергії.

Теоретичну основу дослідження механізму ціноутворення становлять праці таких вчених, як Нэгл Т., Уткіна Е.А., Павленко А.Ф., Корінев В.Л., Шкварчук Л.О., Бугулов В.М., Чубаков Г.Н., Салимжанов І.К., О.В. Португалова, Рощина Т.І., Цацулин А.Н., Артус М., Корінев В., Стогній О.В.

Постановка задачі. Особливості електроенергії як товару, необхідного для життєдіяльності, не дозволяють застосовувати в енергетичній галузі існуючі в ринковій економіці стандартні механізми ціноутворення. Електроенергія - особливий продукт і товар. Вироблена у різний спосіб - АЕС, ТЕС або ГЕС, вона має різну вартість. Активне втручання держави згладжує названу проблему з нерівністю цін. Проте надмірна "опіка" позбавляє підприємства електроенергетичної галузі стимулів до підвищення власної прибутковості, призводить до перебоїв із розрахунками за спожиту енергію. Недоліки існуючого механізму ціноутворення можна пом'якшити, оптимізувавши співвідношення між вільним ціноутворенням і державним регулюванням.

Ціни, які діють в економіці країни, взаємопов'язані і створюють єдину систему. Ця система піддається впливу всебічних ринкових факторів, і тому вона знаходиться у безперервному розвитку. Система цін складається із різних видів цін, які тісно між собою пов'язані і взаємозалежні. Зміна цін на електроенергію викликає ефект ланцюгової реакції та призводить до зміни цін на продукцію усіх інших галузей економіки і, в кінцевому результаті,

роздрібних цін. Тому досить важко сформувати тарифи на електроенергію, базуючись на загальноприйнятих принципах ціноутворення.

Головною метою дослідження є виявлення напрямків удосконалення процесу ціноутворення в оптовому ринку електричної енергії та рекомендації щодо їх застосування державним підприємством «Енергоринок». Для розв'язання завдань дослідження був використаний комплекс економіко-статистичних (аналіз ціноутворення) та абстрактно-логічних (теоретичні узагальнення й формування висновків) методів аналізу.

Результати. Сьогодні енергетична промисловість України - це розгалужений потужний промисловий комплекс, який об'єднує понад 500 підприємств і організацій різних форм власності. Його складають 14 теплових електростанцій (ТЕС); 27 теплоелектроцентралей (ТЕЦ) загального користування, які входять до складу систем централізованого теплопостачання міст, та 243 промислових ТЕЦ; 4 атомні електростанції (АЕС); 8 великих гідроелектростанцій (ГЕС) та ін.

Оператором ОРЕ є державне підприємство „Енергоринок”, яке здійснює купівлю-продаж всієї електричної енергії, виконує функції розпорядника системи розрахунків (формування оптової ринкової ціни та розрахунок платежів) та розпорядника коштів ОРЕ. Оптовий ринок електричної енергії є єдиною впорядкованою системою взаємовідносин між суб'єктами господарської діяльності у процесі здійснення купівлі-продажу електричної енергії. ДП «Енергоринок» виконує посередницьку роль між виробниками та покупцями електроенергії. Головною задачею ДП «Енергоринок» є усереднення цін від виробників та формування оптової ринкової ціни. Функціональна схема оптового ринку електричної енергії наведена на рис. 1.

Економічні засади функціонування ОРЕ умовно можна поділити на дві складові частини: ціноутворення на ОРЕ та порядок розрахунків на ОРЕ.

Ціноутворення на ОРЕ об'єктивно має певні особливості, зумовлені здійсненням купівлі-продажу електричної енергії на ОРЕ в межах об'єднаної енергетичної системи України та в умовах постійного і безперервного в часі

збалансування виробництва та споживання електричної енергії. Учасниками Оптового ринку електричної енергії України є теплові, атомні електростанції,

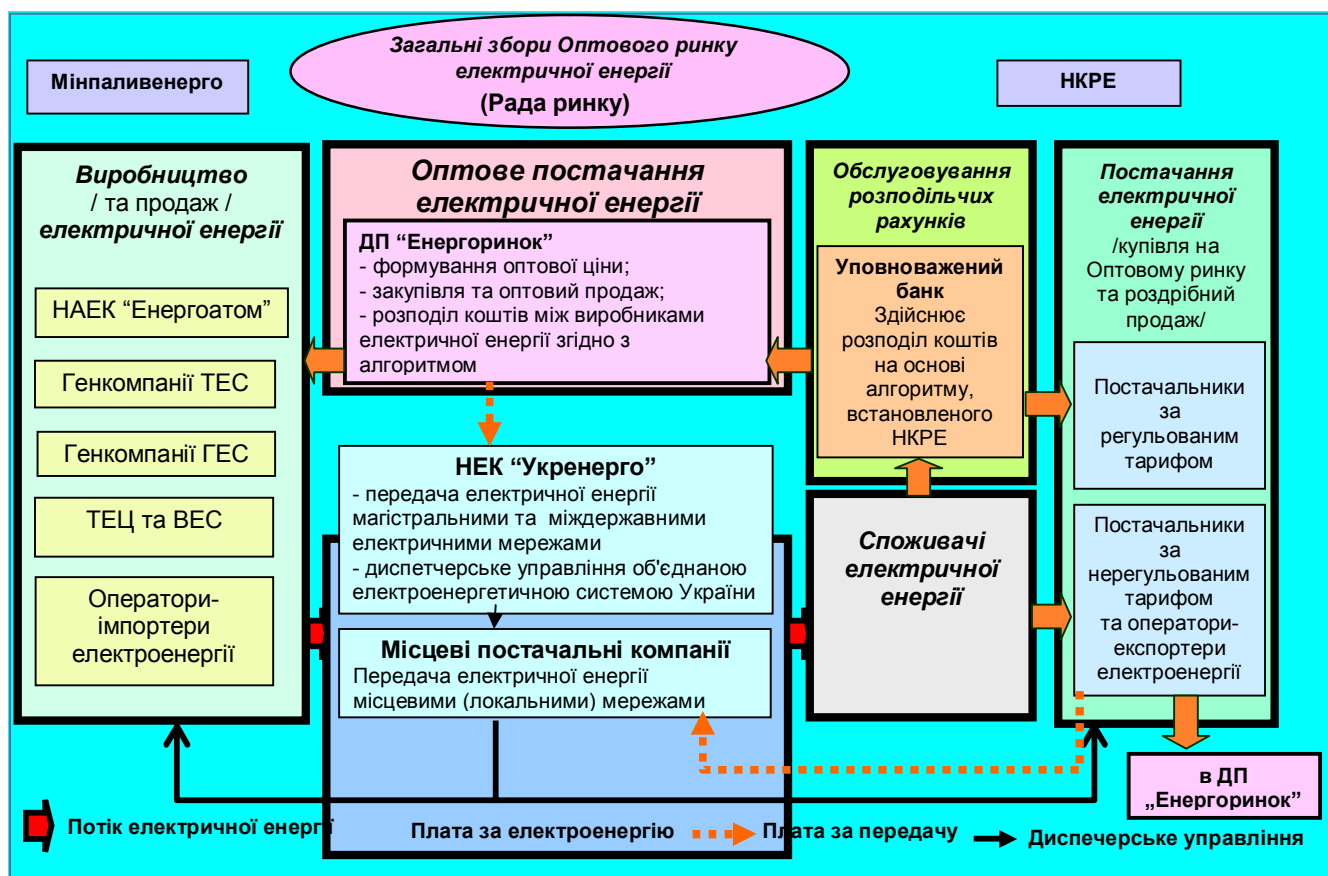

Рис. 1. Схема функціонування оптового ринку електричної енергії

гідроелектростанції, теплоелектроцентралі та інші виробники електроенергії (вітроелектростанції, парогазові та газотурбінні установки), а також електроенергії (рис. 2).

Рис. 2. Генеруючі компанії, що здійснюють продаж електроенергії в ОРЕ

Виходячи з того, що електроенергія є особливим товаром, який неможливо накопичувати, а вироблена її кількість повинна бути збалансована кожної миті з кількістю проданої енергії, на ДП «Енергоринок» покладені функції складання балансу попиту і пропозиції в об'єднаній енергетичній системі України. Правилами ринку передбачена процедура складання необхідного прогнозного покриття, тобто на ДП «Енергоринок» покладені функції короткострокового планування режиму роботи об'єднаної енергетичної системи України. Інформаційні потоки процесу планування режиму роботи можна представити загальною схемою. (див. рис. 3).

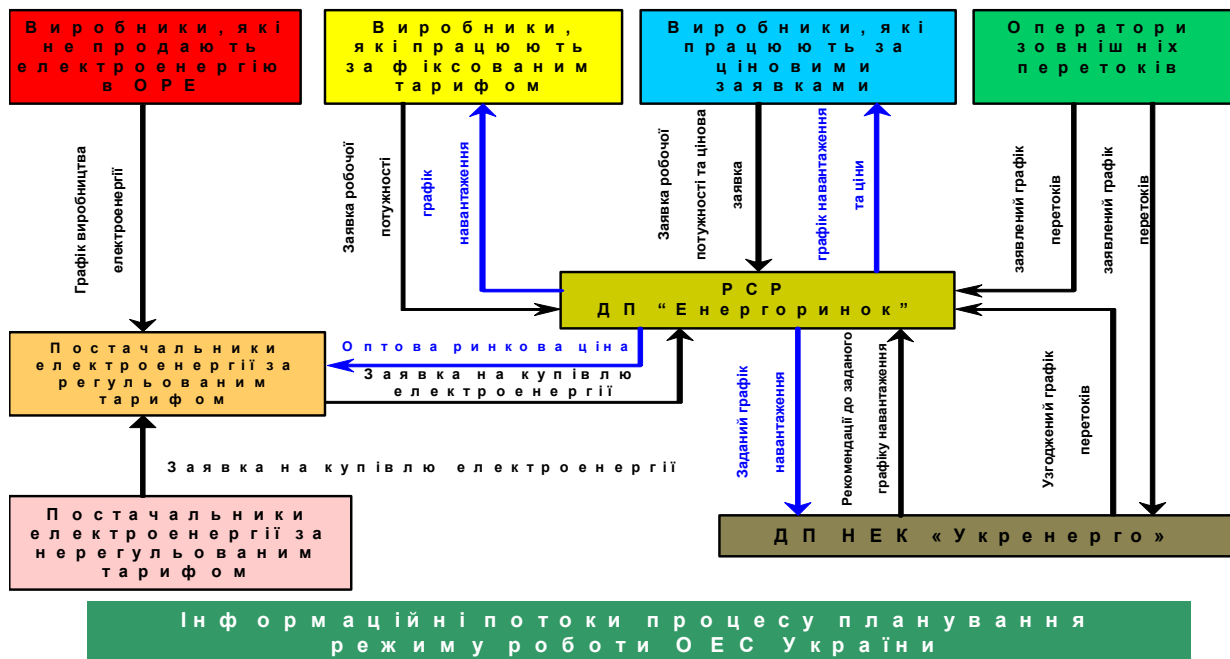

Рис. 3. Інформаційні потоки короткострокового планування

Формування цін на електроенергію, яка продається в Оптовому ринку електроенергії України, починається з визначення цін закупівлі електроенергії від виробників. Розрахунковим періодом за Правилами Оптового ринку є 1 година.

За способом формування ціни на електроенергію, продану в ОРЕ, виробниками поділяються на дві групи. До першої групи виробників належать ДП „НАЕК “Енергоатом”, ТЕЦ, ГЕС, ВЕС і блок-станції. Національна комісія з регулювання електроенергетики, відповідно до повноважень, передбачених чинним законодавством, затверджує тарифи на відпуск електричної енергії для виробників електричної енергії цієї групи, тарифи є однаковими для кожної години доби. Тарифи формуються, виходячи з рентабельності на відпуск теплової енергії не менше 3%, і відсутності на рентабельність на відпуск електричної енергії. Проте її рентабельність, як правило, складає 0%. Тільки у випадку затверджені інвестиційної програми щодо реконструкції певних підприємств рентабельність затверджується в межах 10-15%. В цілому по цій групі рентабельність становила 11,32% в 2004р. і знизилась до 7,12% в 2005р., що

обумовлено підвищенням цін на первинні енергоносії, які в структурі ціни зросли до 71,4% проти 68,49%.

Виробники другої групи продають електричну енергію в Оптовий ринок за ціновими заявками. Формування тарифів продажу електричної енергії ТЕС в ОРЕ здійснюється згідно з Правилами Оптового ринку електричної енергії України по годинно і складається з таких платежів: за вироблену електроенергію; за робочу потужність; за маневреність; зменшення платежу енергоблокам за порушення режиму роботи; інші платежі. Основна частка в структурі платежів належить платежам за вироблену електроенергію, робочу потужність і маневреність.

Середні ціни купівлі-продажу електроенергії в ОРЕ залежать від структури виробництва електроенергії, співвідношення між енергією різних виробників. Самою дешевою є електроенергія, яку виробляють ГЕС, середній тариф у 2004 р. складав 3,03 коп/кВт-год, а в 2005р. зріс на 3,7%, до 3,48 коп. Тариф АЕС в 2005 р. становив 7,3 коп. проти 6,81 коп. у 2004 р.

На середні ціни купівлі електроенергії від генеруючих компаній теплових електростанцій істотний вплив має вартість органічного палива, а також можливість роботи в перехідних режимах пусків-зупинок блоків. Вироблена ними електроенергія є найдорожчою. Середні ціни по ГК ТЕС зросли з 14,6 коп. в 2004 р. до 16,52 коп. у 2005 р., тобто на 13,1%.

Оптова ринкова ціна на електроенергію визначається як середньозважена величина вартості закупівлі електричної енергії від усіх виробників, що продають електричну енергію в Оптовий ринок, витрат на диспетчеризацію і утримання магістральних та міждержавних електромереж, витрат на забезпечення функціонування ОРЕ та ряду додаткових загальнодержавних витрат (фінансування інвестиційних проектів, розвитку нетрадиційних джерел електричної енергії, компенсація пільгових тарифів для деяких категорій споживачів та ін.). Всі складові надбавок

встановлюються Постановами НКРЕ України і додаються по годинно до середньої ціни закупівлі електроенергії від виробників (рис. 4).

Механізм формування оптової ринкової ціни електроенергії передбачає наявність дотаційних сертифікатів, які встановлюють постачальникам електричної енергії, що працюють за регульованими тарифами, для компенсації збитків від постачання окремим категоріям споживачів У відповідності до Правил Оптового ринку електричної енергії дотаційні сертифікати і збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію розподіляється рівномірно між особливими

Рис. 4. Схема процесу ціноутворення на Оптовому ринку електричної енергії України розрахунковими періодами від «Start» до «End», тобто з 6⁰⁰ до 23⁰⁰.

Витрати на функціонування ДП «Енергоринок» і витрати ДП НАЕК «Укренерго» на передачу електроенергії магістральними і міждержавними лініями електропередачі і централізоване диспетчерське управління розподіляються рівномірно між періодами максимального навантаження.

На формування середніх оптових цін купівлі-продажу електроенергії в Оптовому ринку також впливають імпортно-експортні операції. Тарифи, що встановлює НКРЕ для виробників та операторів зовнішніх перетоків,

ґрунтуються на економічній доцільності, виходячи із собівартості і рентабельності виробленої ними електроенергії.

Найвагомішими складовими, зміна яких спричиняє суттєвий вплив на величину оптової ринкової ціни електроенергії, є вартість середньозваженої ціни закупівлі електроенергії від генеруючих підприємств, системні витрати, дотаційні сертифікати, цільові надбавки тощо. Слід зазначити, що оптова ринкова ціна у 2004 р. сформувалася на рівні 13,5 коп., а в 2005р. вона збільшилася до 15,8 коп., на 8,6%. Зростання оптової ринкової ціни обумовлене зростанням цін по всій генерації, а також збільшенням розміру дотацій, цільової надбавки, системних витрат тощо.

Формування платежів і, відповідно, середніх цін продажу електроенергії в ОРЕ для конкретних постачальників за регульованим і нерегульованим тарифами відбувається по - різному. Так, для постачальників за регульованим тарифом платежі за куповану в Оптовому ринку електроенергію стають дешевшими на величину дотаційних сертифікатів. Відповідно це приводить до зменшення середньої ціни купівлі ними електроенергії в Оптовому ринку.

На відміну від постачальників за регульованим тарифом, постачальники за нерегульованим тарифом, здійснюючи постачання електроенергії в більшості випадків промисловим споживачам, не мають дотаційних сертифікатів і фактично сплачують електроенергію по цінах, які їх містять. Таким чином, постачальники за нерегульованим тарифом дотують постачальників за регульованим тарифом. Необхідно звернути увагу й на те, що не тільки постачальники за нерегульованими тарифами дотують їх, але й самі постачальники дотують один одного. Особливо це стосується тих постачальників за регульованим тарифом, у яких частка дотаційних сертифікатів в сумарному платежі є невеликою. Отже спостерігаємо явище перехресного субсидіювання, яке має негативний вплив і не бажане для країн з ринковою економікою. Сутність перехресного субсидіювання полягає в тому, що окремим групам споживачів продається електроенергія за

заниженими тарифами. За таких умов цінове навантаження перекладається на промислових споживачів.

Збір у вигляді цільової надбавки також значно впливає на збільшення оптової ринкової ціни, та найголовніше те, що з коштів, які вилучаються до Держбюджету, на інвестиційний розвиток енергетичного сектора повертається лише близько 33%.

Висновки. Існуючий механізм формування цін в Оптовому ринку електроенергії України досить прозорий, не є стихійним і регулюється НКРЕ за допомогою економічних важелів. Проте, проведений аналіз процесу ціноутворення виявив ряд недоліків у формуванні оптової ринкової ціни, а саме: існування перехресного субсидіювання внаслідок запровадження пільгових тарифів для деяких категорій споживачів (релігійних організацій, міського електричного транспорту, населення, зовнішнього освітлення); існування перехресного субсидіювання в розрізі областей внаслідок введення єдиних роздрібних тарифів для промислових споживачів 1 та 2 класів напруги; використання цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію; постійне підвищення тарифів на виробництво електроенергії; існування низьких обсягів та цін на експорт; незначне використання енергозберігаючих технологій.

Всі перелічені недоліки призводять до постійного підвищення тарифів для промислових споживачів і, як наслідок, спричиняють негативний вплив на інші галузі економіки. Вважаємо за доцільне рекомендувати ОРЕ до впровадження певну програму заходів, реалізація якої призведе до удосконалення діючого механізму ціноутворення (рис. 5). Зазначені напрямки на даному етапі розвитку енергетичної галузі є першочерговими і необхідними. Крім того, реалізація пропозицій стосовно удосконалення структури ціни, а саме, відміни перехресного субсидіювання, цільової надбавки та збільшення обсягів експорту призведуть до зменшення тарифів на електричну енергію.

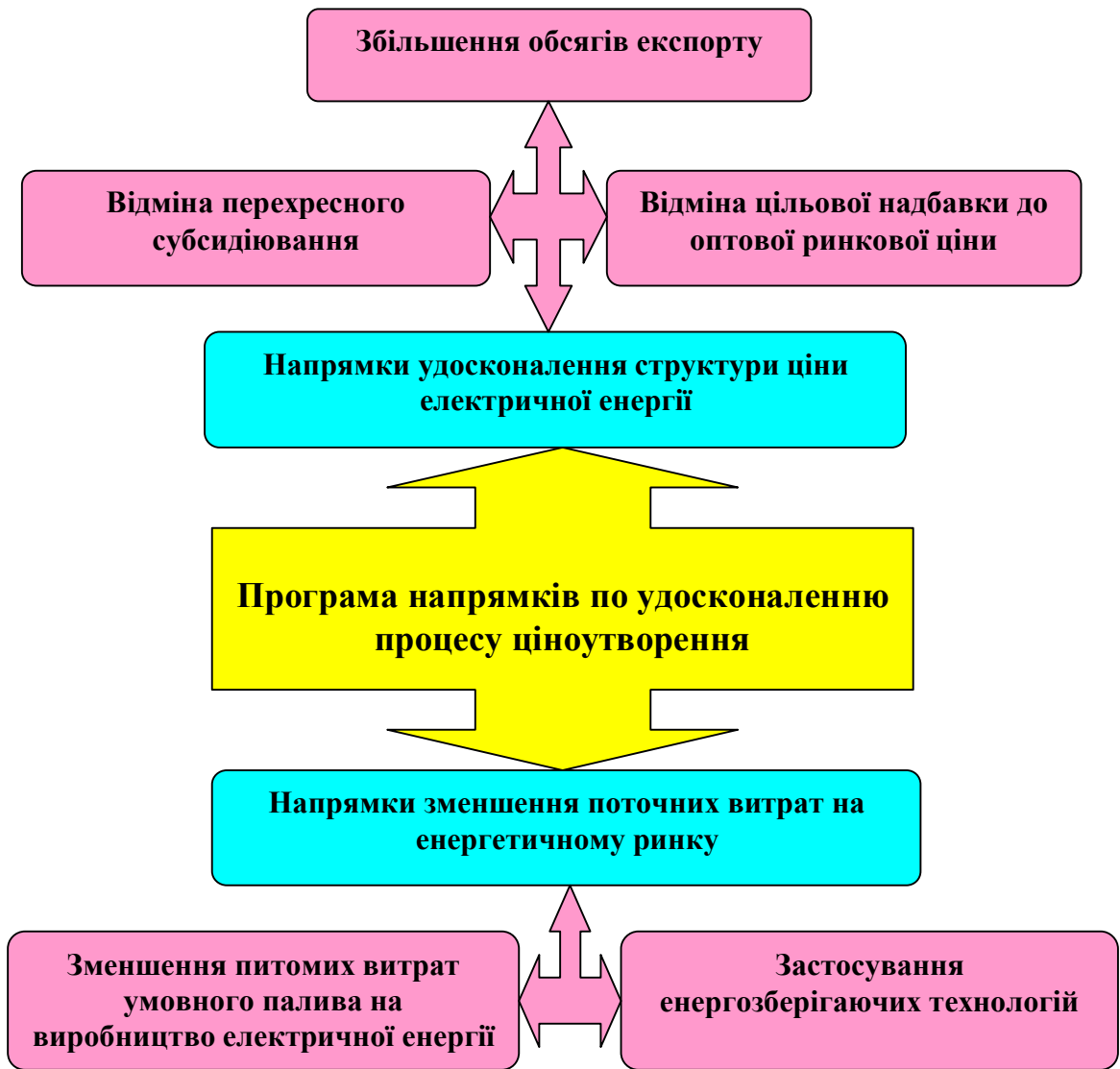

Рис. 5. Програма напрямків з удосконаленню процесу ціноутворення

Література:

1. Закон України «Про електроенергетику» від 16.11.1997 р. №575/97-ВР
2. Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України від 12.10.2005 року №896 «Про затвердження Порядку розрахунку тарифів на електричну та теплову енергію, що виробляється ТЕЦ, ТЕС, АЕС»
3. Постанова Національної комісії регулювання електроенергетики України від 26.08.2005 р. № 707 «Про затвердження Порядку розрахунку єдиних роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, населених пунктів та зовнішнього освітлення, на території України»

5. Артус М.М. Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки. Монографія.- Тернопіль: Економічна думка, 2002. -354 с.
6. Корінев В.Л. Цінова політика підприємства. Монографія.-К.: КНЕУ, 2001.- 257с.
4. Стогній О.В. Аналіз методів цінового регулювання в електроенергетиці// Проблеми загальної енергетики. -2004.- №10. – с.36-44